

tudi absolutne istopomenskosti,⁵ a omogoča natančnejšemu ubesedovalcu izbiro ravno na podlagi neprekrivnih delov pomenskih krogov. V povedi *cilj/namen/smoter kreditov* je v tem, da se poveča prodaja bo cilj zgolj konstatiral stanje, ki se hoče doseči s kreditiranjem, *namen* izpostavil usmerjenost v dosego tega stanja (tj. namen je cilj z vidika uperjenosti proti njemu), *smoter* pa poudaril, da je to hoteno stanje tisto poglavitno, kar dela kreditiranje gospodarno, funkcionalno, umestno, smiselno.

Tone Pretnar

Jagelonska univerza v Krakovu

»MLADOST, PODAJ MI KRILA«

(Iz zgodovine prevajanja Mickiewiczove *Ode na mladost* v slovenščino)

1. *Uvodno pojasnilo.* Književno delo – ne glede na mesto, ki ga ima v nacionalni književnosti ali avtorjevem ustvarjanju – doživlja v prevodih v tuje jezike ne le vrsto tekstovnih – striktno jezikovnih in splošno stilističnih – modifikacij, temveč se v književnosti, ki ga sprejema, uvršča v množico besedil, ki smo jo navajeni imenovati *prevodna književnost*: v tej množici dobiva glede na umetniško zavest dobe in prevajalcev nove – tako pesniške kot nazorske – vrednosti, in lahko – vendar ne vedno – vpliva na razvoj književnosti, ki ga sprejema. Z drugimi besedami: vsak naslednji prevod aktualizira izbrano književno besedilo v soglasju z estetsko naravnanoostjo dobe in prevajalsko zmogljivostjo prevajalcev: v tem temelji geneza (motivacija izbora, način prevajanja) in zgodovina prevajanja besedila. Če pogledamo z zgodovinskega in primerjalnega stališča na zaporedne prevode istega književnega besedila v isti jezik, lahko ugotovimo celo vrsto razlik, pa tudi pomembne podobnosti, celo citate. Tak citat je tudi v naslovu tega zapisa: v kontekstu s podnaslovom nam sporoča tole:

1. je prevod drugega verza Mickiewiczove *Ode na mladost* izpod peresa Josipa Murna Aleksandrova;
2. modificira povedek velelnega stavka iz izvirnika;
3. kot edinega ga citirajo vsi poznejši slovenski prevajalci tega besedila.

Dejstvo, da se je slovenski prevajalec lotil Mickiewiczove *Ode na mladost* šele pod konec devetnajstega stoletja in da novejša poetike prevoda ne izključujejo citiranja iz prvega poskusa, nas obvezuje, da:

1. na kratko povzamemo prevajalsko recepcijo Mickiewiczovega pesništva na Slovenskem;

⁵ Prim. Z velikimi koraki se je mož pognal v sobo, toda otroka sta se mu spretno izmikala. Postelje so škripale, stoli so padali po tleh, sem in tja je počilo, kakor da je palica zgrešila svoj pravi namen in je udarila po pohištvo (F. Kozak, *Od vojne do vojne*, 1954, 284). Tu je namen, poudarjač duševno usmerjenost v uresničitev cilja, zamenljiv celo s *ciljem* 'tarčo', zaradi posebej izražene težave: palica – udarec – zamahovalec.

2. primerjamo kronologijo južnoslovanskih prevodov *Ode na mladost*;

3. ugotovimo, v kolikšni meri upoštevajo slovenski prevodi prevajalska navodila izvirnika, in nakažemo, na kakšen način funkcionirajo v slovenski prevodni književnosti.

2. Čeprav sta se tako Prešeren kot Vraz razmeroma zgodaj (trideseta leta prejšnjega stoletja) seznanila z Mickiewiczzevo poezijo, obdobje romantike na Slovenskem ni prineslo niti slovenskega niti v osrednjem kulturnem prostoru nemškega prevoda *Ode na mladost*. Prešeren je sicer – izhajajoč iz zavesti centralne slovenske romantike o evropski enotnosti slovanskih književnosti – prevajal Mickiewicza v nemščino, Vraz pa v duhu slovanstva, ki zaznamuje vzhodno varianto slovenskega romantizma, v slovenščino, vendar sta si bila edina v pojmovanju ode kot književne zvrsti. Oda se je namreč kot književna zvrst izčrpala tako v osrednjem kot v vzhodnem slovenskem razsvetljenstvu, v romantiki pa so dobivale programsko vrednost pesniške oblike kot sonet, balada ali pesniška izpoved, ki zavestno nadaljuje ljudsko izročilo ali govori o narodovi usodi. Zato nas ne čudi niti Prešernov (Pogačnik, 1956: 172, poz. 3 in 4; Kocijan in dr., 1960: 489 in 531) niti Vrazov (Pogačnik, 1956: 172, poz. 1. in 2; Kocijan in dr., 1960: 531) prevajalski izbor iz Mickiewiczzevega pesništva.

Podobna zvrstna naravnost zaznamuje tudi jezikoslovni (Miklošič; Pogačnik, 1956: 173, poz. 15; Kocijan in dr., 1960: 496; Valjavec; Pogačnik, 1956: 172, poz. 5–8, 173, poz. 10; Kocijan in dr., 1960: 490–1) in slavjanofilski (Trnovec; Pogačnik, 1956: 173, poz. 11–14, 20, 174, poz. 22–27, 29–30; Kocijan in dr., 1960: 496, 503, 504, 505) tok prevajalcev Mickiewiczzeve poezije, pri čemer velja omeniti, da Trnovec širi prevajalski repertoar z novo zvrstjo: pesniško povestjo.

Murn, čigar izvirna in prevajalska pesniška ustvarjalnost je vpeta v stilistično raznorodnost slovenske moderne, ne spreminja temeljnega vzorca zvrstnega izbora pri prevajanju Mickiewiczzeve poezije: vanj sodi prevod *Renegata* (Pogačnik, 1956: 173, poz. 17; Kocijan in dr., 1960 : 500), ki izvrstno ustreza Aškerčevi in Cankarjevi konvenciji orientalskih balad in parabol. Bogati pa ga s prevodom *Ode na mladost* (Pogačnik, 1956 : 173, poz. 16; Kocijan in dr., 1960: 500), ki ga ni mogla več zavirati romantična hierarhizacija književnih zvrsti, ker se je besedilo samo zaradi izpovedne teže približalo individualnemu pesniškemu programu prevajalca (Darasz, 1980: 50–51).

Novejši prevodi Mickiewiczzeve poezije potrjujejo pomensko in umetniško vrednost izbrane pesniške oblike v prevajalčevi izvirni ustvarjalnosti (npr. sonet v pesništvu V. Moleta; Grabowski, 1956: 83–85; Pogačnik, 1956: 173, poz. 19, 174, poz. 21, 28, 31; Kocijan in dr., 1960: 503, 504, 516) ali poskušajo na novo, bolj primerno predstaviti Mickiewiczzevo pesništvo slovenskemu bralcu. Govorimo lahko o treh pomembnejših poskusih: *Debeljakovem* (Pogačnik, 1956: 174, poz. 32–41; Kocijan in dr., 1960: 516, 518–20), *Ludvikovem* (Pogačnik, 1956: 175, poz. 42–43, 176, poz. 44–46; Kocijan in dr., 1960: 521–22, 524) in najnovejšem poskusu *Rozke Štefan* (Pogačnik, 1956: 176, poz. 47; Kocijan in dr. 1960; 524; Darasz, 1976: 189–90). Vsak izmed njih prinaša nov ali popravljen prevod *Ode na mladost*.

3. V hrvaškem (*Serbo Magarašević*, pred letom 1835; Frančić, 1949 : 129) in srbskem (*Teodor Pavlović*, *Oda na mladež*, 1837; Živanović, 1940: 121–135) kulturnem prostoru doživlja *Oda na mladost* prve poskuse prevoda že v tridesetih letih prejšnjega stoletja, vendar se zgodovinska linija recepcije tega besedila na način prevoda na Hrvaškem – mogoče tudi zaradi književno-zvrstnih razlogov – pretrga za več kot sedemdeset let (do *Velikanovičevega* prevoda iz leta 1908, medtem ko v Srbiji Pavlovičev prevod počasi prehaja na raven didaktične literature: konkretizacija abstrakta *mlodziez* z zbirnim množinskim samostalnikom *mladež* je povzročila zgodovinsko-situacijsko branje programa, ki ga vsebuje besedilo; z njim so povezani tudi ponatisi prevoda v družbeno-kulturnem časopisu

(Miloš Popović, Mladeži, Podunavka, 1845), v zbirki izvirne poezije (Miloš Popović, Mač i pero, 1846) ter v učbenikih zgodovine in teorije književnosti (Djordje Maletic, Primeri, 1851, Teorija poezije, 1881).

Podobna modifikacija zaznamuje tudi prvi bolgarski prevod *Ode na mladost* (Stojnov, *Oda k'm mladežta*, 1904; Dinekov, 1958 : 595), ki je v duhu bolgarske prevajalske prakse devetnajstega stoletja nastal na osnovi ruskega prevoda (Krejči, 1956: 10), vendar ne povzroča sprememb v funkcioniranju besedila (edino sled bi mogli najti v anonimnem prevodu odlomka iz leta 1925).

Prevajalci dvajstega stoletja (I. Velikanović, 1908, na srbohrvaškem področju, B. Dimitrova in N. Kovačev na bolgarskem) poskušajo podobno kot njihovi slovenski kolegi prevrednotiti starejše poskuse predstavitve Mickiewicza.

4. Preglejmo zdaj, v kakšni meri upoštevajo slovenski prevodi – ne glede na kulturno-zgodovinski kontekst – prevajalska navodila izvirnika.

4.1. Upoštevanje metričnih in kitičnih navodil

4.1.1. *Metrična navodila izvirnika.* Izvirno besedilo izrablja v poljubnem zaporedju in svobodni kitični ureditvi tipične poljske dvodelne (10-, 11- in 13-zložne) in enodelne (7- in 8-zložne) zlogovne verzne vzorce v sporadičnem prepletu s krajšimi (3- in 5-zložnimi) verzi.

Preglednica 1

Metrična navodila izvirnika

verzni vzorec	pogostnost
dvodelni verzi	0,4000
trinajsterec (7 + 6)	0,0800
enajsterec (5 + 6)	0,1600
deseterec (5 + 5)	0,1600
enodelni verzi	0,5733
trinaglasni osmerek	0,3333
trohejski osmerek	0,2267
trinaglasni sedmerek	0,0133
krajši verzi	0,0267
peterec	0,0133
trizložni verz	0,0133

Prevladuje trinaglasni osmerek; če upoštevamo pravilo atonizacije vzglasnega in jedrnih metrično krepkih položajev v trohejskem osmercu, lahko trdimo, da je večina osemzložnih verzov v tej pesmi trinaglasna. Dvodelni verzi – ne glede na zlogovno dolžino – so pretežno štiri- do petnaglasni. To navodilo, čeprav sekundarno, ker izvira iz pesniške prakse, je pri hkratnem upoštevanju trizložne izglasne konstante poljskih zlogovnih verzov in polstišij važno izhodišče za prevajalca, ki prevaja pesniško besedilo v drug verzni sistem.

4.1.2. Uresničevanje metričnih navodil v prevodih

4.1.2.1. *Zlogovno-naglasne pretvorbe.* V zvezi s tem, da je zlogovni verzni sistem prenehal biti tvoren v osrednjem slovenskem pesništvu z redkimi izjemami že proti koncu šestnajstega stoletja, v vzhodnem v začetku devetnajstega, je v slovenski prevodni književnosti običajno prevajanje zlogovnih verzni oblik in vzorcev – ne glede na njihov slovanški (srbski, poljski) ali romanski (italijanski, španski, francoski) izvor – z enakozložnimi zlogovno-naglasnimi ustrezniki, praviloma z dvo-zložnimi merili, pri čemer verze s sodim številom zlogov prevajamo s troheji, verze z lihim pa z jambi. To pravilo zadeva izključno pesemska besedila, ki so pisana v enakozložnih zlogovnih verzih, in dopušča regularno ali fakultativno izglasno katalekso ali hiperkatakso. Njegova sistemska omejenost in uresničitvena variantnost sta morda v enaki meri kot književno-zvrstni razlogi vplivali na zapoznelost prvega prevoda *Ode na mladost*. Ustrezen zlogovno-naglasni prevod takega besedila, kot je *Oda na mladost*, je v zgodovini slovenskega verza omogočilo šele pravilo zlogovnega podaljševanja oziroma krajšanja metrično šibkega položaja v verzem vzglasu in jedru, ki zaznamuje zlogovno-naglasni verz slovenskih modernistov, predvsem Župančičev (Zadravec, 1979, 1a: 19–23; 1979, 1b: 133–138) in Murnov (Zadravec, 1979, 1a: 16–19; 1979, 1b: 130–133; 1979, 2: 937–943; Pretnar, 1980).

Podaljševanje oziroma krajšanje metrično šibkega položaja zadeva v Murnovem prevodu *Ode na mladost* izključno verzni vzglas; jedrnega enozložnega šibkega položaja ne modifikira in v duhu metričnih navodil izvirnika ohranja ženski verzni izglas.

Drugi poskus prevajanja zlogovnega verza z zlogovno-naglasnimi ustrezniki – Ludvikov prevod v reviziji Rozke Štefan – je izrazito jabski. Ne upošteva več modernističnih modifikacij verzne vzglasa (posplošuje enozložni vzglasni šibki položaj na vse verze), temveč modifikira izglas: podaljšuje in krajša ga ne samo za en zlog, kar bi dovoljevalo pravilo izglasne katalekse in hiperkatakse, temveč dovoljuje tudi metrično nepredvidljiva, vendar skladijsko in leksikalno pogojena ter v tradiciji svobodnega slovenskega silabotizma utemeljena (Štefan, 1978, 1012–1021) od dvo- do štirizložna podaljševanja in krajšanja, ki povzročajo, da ima v prevodu 14,67 % verzov krepki izglas. Iz preglednice 2 lahko preberemo pogostnost podaljševanja in krajšanja zlogovno-naglasnega verza z dvo-zložnim merilom v levo (Murn) in desno (Štefan) smer.

Preglednica 2

Upoštevanje metričnih navodil izvirnika v zlogovno-naglasnih prevodih

	enako- zložne uresni- čitve	razlika za en zlog		podaljševanje za zlog			krajšanje za zlog		
		+	–	2	3	4	2	3	4
Murn	26,67	32,00	10,67	13,33	5,33	–	8,00	4,00	–
Ludvik- Štefan	16,00	44,00	5,33	6,67	13,33	1,33	10,67	1,33	1,33

4.1.2.2. *Naglasne pretvorbe.* Debeljak in Ludvik pojmujeata kot osnovno metrično navodilo izvirnika dodatno lastnost Mickiewiczvega zlogovnega verza: *naglasno členjenje*. Upoštevata število naglasnih enot v posameznih verzih in stalni enozložni šibki izglas, vendar ne ohranjata njihove zlogovne dolžine. V duhu strogega tonizma tonizirata šibke in atonizirata krepke vzglasne in jedrne metrične položaje z metrično ambivaletnimi enozložnicami in glede na skladijsko uravnani svobodni tonizem dvajsetega stoletja izkoriščata podrejanje besednega naglasa stavčnemu ali sintagemskemu poudarku, zlasti Debeljak.

Preglednica 3

Upoštevanje metričnih navodil izvirnika v naglasnih prevodih

	enakozložne enakonaglasne uresničitve	enakonaglasne raznozložne uresničitve	tonizacija metrično šibkih položajev	atonizacija metrično krepkih položajev	skladenjsko podrejanje besednega naglasa
Debeljak	14,67	44,00	14,67	8,00	18,67
Ludvik	22,67	50,67	5,33	6,67	14,67

4.1.2.3. Če upoštevamo sistemske verzne pretvorbe iz odstavkov 4.1.2.1 in 4.1.2.2, lahko določimo stopnjo enopomenskih metričnih uresničitvev v slovenskih prevodih *Ode na mladost*: Murn – 69,33, Debeljak – 58,67, Ludvik – 75,33 in Ludvik-Štefan – 65,33 %: med njimi je tudi Murnov prevod drugega verzca: je namreč jambski in trinaglasen. In v tem je metrični vzrok, da ga citirajo vsi poznejši prevodi.

4.1.3. Kitična navodila

4.1.3.1. Število kitic in vrstic v posamezni kitici ohranjajo vsi prevodi; razvrstitev rim pa upoštevajo v naslednji meri: Murn – 81,82, Debeljak – 72,72, Ludvik in Ludvik-Štefan – 54,55 %. Vzporedno z modifikacijami v razvrstitvi rim se spreminja tudi njihova povezovalna funkcija: delež paradigmatskih in sintagmatskih povezav v izvirniku in prevodih predstavlja preglednica 4.

Preglednica 4

Razvrstitev paradigmatskih in sintagmatskih rim v izvirniku in prevodih

	Mickiewicz	Murn	Debeljak	Ludvik	Ludvik-Štefan
paradigmatske povezave (slovnična rima)	43,90	43,59	48,71	41,03	41,03
sintagmatske povezave	56,10	56,41	51,29	58,97	58,97
neslovnična rima	39,09	43,59	43,59	51,28	48,71
navidezno slovnična rima	17,07	12,82	7,69	7,69	10,26

4.1.3.2. *Izbor iz slovarja navidezno slovničnih in neslovničnih rim*. Sintagmatska povezovanja rimanih besed – za razliko od metaforičnih paradigmatskih vezi – tvorijo dodatne metonimične pomene na dva načina: 1° sopostavljajo različne oblike iste besedne vrste (navidezno slovnična rima), 2° povezujejo različne besedne vrste (neslovnična rima).

Dodatnemu pomenu besedne zveze, ki jo dobimo v rezultatu navidezno slovnične rime iz izvirnika:

(1) *ludy ułudy* 'ljudstva domišljije' (1,1–4), *cudy ułudy* 'čudeži domišljije'; (1, 4–5);

(2) *lody swobody* 'led svobode' (11, 1–3)
ustrezajo v prevodih podobni pomenu:

(1°) *ogrodja slobodja* (Murn, 1, 1–4), *ogrodja razsodja* (Murn, 1, 1–5), včasih stopnjevani v smeri neslovnične rime:

(1'') *skeleti-vzleti-cveti* (Debeljak, 1, 1–3–6), *iluzije-odkrije* (Debeljak, 1, 4–5); *ljudje-vzle-té-prelepé* (Ludvik-Štefan, 1, 1–3–6), *domišljije-odkrije* (Ludvik, Ludvik-Štefan, 1, 4–5),

včasih poenostavljeni v smeri slovnične rime:

(2'') *taja – vzhaja* (Murn, 11, 1–3); *gora–mora* (Debeljak, 11, 1–3), *taja–prihaja* (Ludvik, 11, 1–4), *led–svet* (Ludvik-Štefan, 11, 1–4). Podobne zakonitosti veljajo tudi pri prevajanju neslovničnih rim: (3) *trupie w skorupie* 'mrliške v lupini' (4, 4–5), *sliska się odciska* 'spolzka se odbija' (6, 9–11), *ćmiqce słońce* 'ki temni sonce' (11, 2–4)

(3') *cesta–zvesta* (Ludvik, Ludvik-Štefan, 6, 9–10); *menja–odrešenja* (Murn, 11, 2–4); *svi-ti–slediti* (Debeljak, 11, 2–4), *svetljavao–zdravo* (Ludvik, 11, 2–3)

(3'') *valovje ob skalovje* (Murn, 4, 4–5)

(3'') *v pomračini – v lupini* (Debeljak, 4, 4–5), *na gladini – v lupini* (Ludvik, Ludvik-Štefan, 4, 4–5), *vije – odbije* (Murn, 6, 9–11); *vstopiti–odstraniti* (Debeljak, 6, 9–10), *zdrobiti–lomiti* (Ludvik, 6, 11–12), *odbiti – skriti* (Ludvik-Štefan, 6, 11–12), *mora – zora* (Ludvik-Štefan, 11, 2–3).

V prevodih se pojavljajo neslovnične rime tudi tam, kjer jih v izvirniku ni:

(4) *mladi–zakladi* (Murn, 6, 1–2), v izvirniku: *przyjaciele–cele*;

(5) *golazen–prazen* (Debeljak, 4, 7–10), v izvirniku: *głazu–płazu*;

(6) v *močvari–krmani* (Ludvik, Ludvik-Štefan, 4, 2–6), v izvirniku: *odmętem–okrętem*.

Iz navedenih primerov je videti, da prevodi ne upoštevajo v enaki meri dodatnih pomenov, ki izhajajo iz načina rimanja, kar je odvisno tako od ritmičnega toka verza kot od kitične zgradbe: prav v nji (slovnična rima: *skrzydła–malowidła* (1, 2–7) → *krila–oblačila* (Murn, Debeljak, Ludvik-Štefan) –*barvila* (Ludvik) je eden izmed vzrokov citiranja Mur-nove rešitve v poznejših prevodih.

4.2. Upoštevanje slovarskih in frazeoloških navodil. Izbor rimanega besedja je v tesni zvezi z upoštevanjem slovarsko-frazeoloških navodil izvirnika. Sistemske verzne pretvorbe iz odstavkov 4.1.2.1 in 4.1.2.2 nevtralizirajo pričakovano obratno sorazmerje med upoštevanjem verzno-kritičnih in slovarsko-frazeoloških navodil, hkrati pa zaradi opozicije: *zlogovno vezan – zlogovno prost jedrni metrično šibki položaj* oblikujejo novo opozicijo, namreč opozicijo med zlogovno-naglasnima prevodoma, ki upoštevata od 56 (Murn) do 75 (Ludvik-Štefan) odstotkov slovarsko-frazeoloških navodil, in naglasnima, ki jih uredničujeta od 77 (Ludvik) do 83 (Debeljak) odstotkov.

Zelo redko je nepravilno branje besedja iz izvirnika in z njim povezano napačno prevajanje, npr. v verzih

(7) Poglej, kak vzburkano valovje
kot *plaz* nam buta ob skalovje
(Murn)

Patrz, jak nad jej wody trupie
wzbił się jakiś *plaz* w skorupie

(4, 4–5)

je homonimija poljskega samostalnika *plaz* 'plazilec' s slovenskim *plaz* povzročila tudi pomensko poistovetenje in vplivala na celo vrsto slovarskih sprememb: na nevtralizacijo imenske skupine *wody trupie* 'mrliške vode' s kolektivom *valovje*, spremembo glagolskega vida in časa (*wzbił się* → *buta*) in napačen prevod prilastka w *skorupie* 'v lupini' s krajevnim določilom *ob skalovje*.

Največ sprememb zadeva nevtralizacijo oziroma dodatno zaznamovanje slovarskih in frazeoloških enot v izvirniku, npr. v verz: (9) *Takie widzi świata koło* (2,3) stopnjujejo vsi prevajalci glagol *widzieć* 'videti' z : *odpreti* (Murn, Ludvik, Ludvik-Štefan), *objemati* (Debeljak), hkrati pa nevtralizirajo imensko skupino *świata koło* 'krog sveta' z: *svet* (Murn), *obzor* (Debeljak), *širjave* (Ludvik, Ludvik-Štefan).

Frazeološke enote tipa *urwac teb* (7, 1), 'odtrgati glavo', *stanac na zrebie* 'pojaviti se na robu' (9, 4) prevodi v glavnem nevtralizirajo s slovarskimi enotami: *zadušiti* (Murn, Debeljak), *obglaviti* (Ludvik, Ludvik-Štefan), *nastati* (Murn, Ludvik, Ludvik-Štefan), redko z opisom: *postati v vsej prostornini* (Debeljak).

Redko je tudi prevajanje slovarske enote s frazeološkim ustreznikom, npr.: *zaciemiać* (4,1) → *vid jemati* (Murn); *zamroczyć* (2,1) → *pasti na rame* (Ludvik), *vid odvzeti* (Ludvik-Štefan).

Med stopnjevalnimi prevajalskimi posegi je vredno omeniti še neologizme v novejših prevodih *Ode na mladost*, ki jih v Murnovem ni, npr.: *tečine* (Debeljak), *koloteči* (Ludvik, Ludvik-Štefan) namesto *tor* (8,6), ki ga Murn nevtralno prevaja s *tir*, avgmentativa: *meg-line*, *zemljine* (Ludvik, 4, 1-3) namesto *mgła* 'megla' in *ziemia* 'zemlja' ter opise: *Vzcveteš nam kot pomladi, ko se vse pomlaja* (Debeljak, 8, 8) namesto: *Zielone przypominisz lata* 'spomnila se boš mladosti'.

Sredi navedenih sprememb je besedotvorna modifikacija *dodać* 'dodati' → *podati* minimalna in predstavlja slovarsko-frazeološko motivacijo poznejšega citiranja Murnovega prevoda drugega verza.

4.3. *Upoštevanje skladenjskih navodil.* Navodila, ki zadevajo vzorce zloženih povedi, upoštevajo vsi prevodi skoraj v celoti. Najbolj opazen skladenjski prevajalski postopek je nevtralizacija besednega reda v prosti povedi in v sestavinskem stavku zložene povedi:

- (9) Dzieckiem w kolebce kto łeb urwał Hydrze (7, 1)
Kdo zadušil hidro je v zibelki (Murn)
Kdor v zibelki zadušil hidro je kot dete (Debeljak)
Kdor kot otrok že v zibki hidro obglavi (Ludvik)
Kdor v zibki hidro kot otrok obglavi (Ludvik-Štefan)

Včasih jo spremlja sprememba osebka:

- (10) Niech nad martwym wzlecę światem (1, 3)
Naj nad mrtvim vzplavam svetom (Murn)
Nad mrtvim svetom *duh* moj vzleti (Debeljak)
Da vzplavam nad mrtvim svetom (Ludvik)
Nad mrtvim svetom naj vzlete (namreč *krila*, Ludvik-Štefan)

Redkeje prevod dodatno zaznamuje nevtralni besedni red izvirnika:

- (11) W rajska dziedzinę ułudy (1,4)

V *deželo rajsko* domišljije (Ludvik-Štefan).

Pogosto pa prevajalec dodaja levi prilastek ali njemu podobno izrazilo v nevtralnem ali invertiranem besednem redu;

- (12) Kędy zapał tworzy cudy (1, 5)
Ustvarja ogenj čuda, *połn razsodja* (Murn)
(13) Obszar gnuśności zalany odnětem (4,2)
Gnusobe prostor, ves vtopljen v močilo (Debeljak)

- (14) Piekłu ofiarę wydrze (7,3)
 Strgaj żrtev si ob pekla zrelu (Murn)
 Peklu iztrgal žrtve bo preklete (Debeljak)
 Žrtve iztrga peklu izpred praga (Ludvik)
 Peklu iztrga žrtev izpred praga (Ludvik-Štefan)

(Bolj redek je obraten postopek: izpust prilastka:

- (15) Kiedy je razem nic powiąże złota (5,4)
 Ko nas vse ena nit prepleta (Murn)
 Če so povezana na eni niti (Debeljak)

Deležniške konstrukcije prevajajo vsi prevajalci v duhu slovenske jezikovne norme s podrednimi ali prirednimi zloženimi povedmi (primer 16), redkokdaj doživlja tak skladenjski položaj glagolsko širjenje drugačnega tipa (primer 17):

- (16) Nowymi cię pchniemy tory! / A z opleśniałej zbywszy się kory, / Zielone przypomnisz lata. (8, 6–8).

Nov tir ti damo, drugo os ti. /Razgrebite površje le starosti,/ že cvetno vas odene krilo. (Murn)

Na nove te postavimo tečine! /Potem pa, ko znebiš te stare se plesnine,/ vzceteš nam kot pomladi, ko se vse pomlaja. (Debeljak)

Pahnemo te v nove koloteče, /da se znebiš skorje plesneče/ in spet ozeleniš kot spomladi. (Ludvik)

Potisnemo te v nove koloteče, /da skorje se znebiš plesneče,/ ozeleniš spet kot pomladi. (Ludvik-Štefan)

- (17) Pryskają nieczułe lody/ I przesady światło ćmiące; (11, 1–2)

Glej, led debeli se že taja /in z lučjo noč predsodkov menja (Murn).

Že taja se ledena gora /iz teme predsodkov vro že sviti (Debeljak)

Led brezčutja se lomi in taja /in z njim predsodki, temneči svetlavo (Ludvik)

Že lomi se brezčutja /od, /izgublja se predsodkov mora (Ludvik-Štefan)

V kontekstu predstavljenih skladenjskih modifikacij je Murnov prevod drugega verza spet primer popolnega upoštevanja prevajalskih navodil izvirnika. Tudi Murnovo slovenjenje naslova pesmi je zaradi arhaizacije, ki zrcali stilistiko izvirnika, ostalo nespremenjeno v novejših prevodih.

5. Sklep

5.1. Murnov prevod Mickiewiczzeve *Ode na mladost* je bil prvič objavljen v Prijateljevem uvodu v pesnikovo posmrtno zbirko. Vkomponiran v književno-kritično besedilo je lahko le ilustracija pesnikovega književnega obzorja. O njegovi programski vrednosti ne govorimo samo pesnikova korespondenca (Murn, 1954, II: 138, 142) in izvirno ustvarjanje (Prijatelj, 1903: XXXII), ampak tudi vpliv na Župančičevo pesništvo (Slodnjak, 1958: 362). V obdobju po moderni je postal Murnov prevajalski poskus zgolj književno-zgodovinsko dejstvo in v tem je brzčas vzrok, da se o citiranju njegovega prevoda drugega verza ni pisalo.

5.2. Popolnoma drugačni kulturno-zgodovinski konteksti spremljajo poznejše prevode obravnavanega besedila. *Ode na mladost* sodobni prevajalec priviloma ne razume kot izraz lastnega umetniškega programa. Lahko samo domnevamo, da ima Ludvikov prevod

iz leta 1948 posebno ideološko težo, medtem ko druge izdaje (Debeljak, 1943, Ludvik, 1956, Ludvik-Štefan, 1967) sodijo skoraj v celoti na področje prevajalske dejavnosti, ki želi slovenskemu občinstvu približati svetovno klasiko. Ta mehanizem je najbolj opazen v zadnjem poskusu in lahko bi sodili, da je v slovenski prevodni književnosti Mickiewiczovi Odi na mladost pripisano že stalno mesto priznane slovanske klasike.

Odnosnice:

- DARASZ Z., 1976: Adam Mickiewicz, *Gospod Tadej* . . . , rec., *Ruch Literacki*, letnik 17, št. 3 (96).
 1980: Od moderny do ekspresjonizmu. Z przemian świadomości literackiej w Słowenii. *Tipkopis*.
 DINEKOV P., 1958: Adam Mickiewicz w Bułgarii. V: Adam Mickiewicz 1855–1955, ur. K. Wyka. Wrocław.
 FRANČIĆ V., 1949: Adam Mickiewicz w chorwackich i serbskich przekładach, *Pamiętnik Słowiański*, letnik 1.
 GRABOWSKI T., 1956: Mickiewicz wśród Słowenów, *Pamiętnik Słowiański*, letnik 6.
 KOCIJAN G., KORUZA J., POGAČNIK J., 1960: Bibliografski pregled slovenskih prevodov iz poljske književnosti. V: R. Štefan, *Poljska književnost*, Ljubljana.
 KREJČI K., 1956: Mickiewicz v literaturách západních i jižních Slovanů, *Slavia*, št. 1.
 MURN J., 1954: Zbrano delo, 2, ur. D. Pirjevec, Ljubljana.
 POGAČNIK J., 1956: Bibliografia słoweńskich przekładów Mickiewicza, *Pamiętnik Słowiański*, letnik 6.
 PRETNAR T., 1980: Metrične osnove Murnovega verza, *Jezik in slovstvo*, 1979/80, str. 165–170.
 PRIJATELJ I., 1903: Aleksandrov (uvod v Murnovo zbirko *Pesmi in romance*), Ljubljana.
 SŁODNIAK A., 1958: Przemówienie. V: Adam Mickiewicz 1855–1955, ur. K. Wyka, Wrocław.
 ŠTEFAN R., 1978: Nekaj problemov ob prevajanju starejše poljske poezije, *Sodobnost*.
 ZADRAVEC F., 1979, 1a: Slovenski verz od 1895 do 1920, *Slavistična revija*, št. 1.
 1979, 1b: Slovenski verz od 1895 do 1920. V: Oton Župančič: *Simpozij 1978*, ur. F. Bernik, Ljubljana.
 1979, 2: Oblikovni in verzni ustroj Murnove lirike, *Sodobnost*, št. 10.
 ŽIVANOVIĆ Đ., 1940: Srbi i poljska književnost 1800–1871, Beograd.

Slovenščina v javni rabi

STILNE NEGODE

Takih negod je več – veliko, med njimi pa ni na zadnjem mestu naslednja: na obvestilno pomembnejše mesto stavimo na pol ali docela prazne besede ali besedne zveze, prve pa potiskamo na manj pomembno mesto; zato so tudi manj opazne in torej za naslovnik (bralca ali poslušalca) manj učinkovite, teže razumljive. Tako v bistvu pride do zmanjšanja količine obvestila, tj. do ravno nasprotnega učinka, kakor ga je verjetno hotel doseči tvorec besedila z izbiro takega izražanja, ne pa tistega navadnejšega in družbeno primernejšega, ki mu je do tega, da se stvar pove, kolikor se le da, čim preprosteje tudi za tistega, ki mu je namenjena.

Bodimo konkretni. V neki številki Raziskovalca beremo v enem samem članku naslednje take primere: *proces adaptacije, proces afrikanizacije, problem šolanja otrok, proces sporazumevanja, proces sprejemanja in oddajanja kulture*. Omenjeni besedi sta besedi *proces in problem*, obe v jedru besedne zveze, čeprav nepomembni, v drugem sklonu pa je tisto, kar je najvažnejše, zaradi česar to govorimo. Teh negod se lahko rešimo tako, da jih opustimo, in torej rečemo npr. *sprejemanje in oddajanje kulture ali šolanje otrok*. Glagolniki, in to so besede kot *adaptacija, afrikanizacija, šolanje* itd. že sami po sebi, pomenijo *proces* (po domače – *poteke*), saj šolanje pomeni 'to, da se šolam', torej je *proces* spredaj čisto odveč. Na videz potreben je *proces* ob *adaptacija*, ker ta večinoma pomeni tudi konkretizirano dejanje, tj. pomeni to kar se adaptira', zato je v takih primerih bolje, kar enoumno, rabiti besedo z domačim končajem, tj. *adaptiranje*. Tako torej recimo raje *njihovo vključitev v družbo* kot *proces njihovega vključevanja*, in namesto *problem šolanja otrok v imigrantski družbi* recimo kar *šolanje otrok v imigrantski* (po naše *vselitveni*) *družbi*; saj bi to bila ravno taka *boniteta* (po naše *ugodnost*), kakor sta brezplačna hrana in stanovanje, ki sta navedena v neposredni sosesčini našega *problema*. Tako bi tudi namesto *postavljam hipotezo* lahko rekli tudi kar *domnevam*. Torej vstran s stilno predstražo, v ospredje pa z glavnino.

Jože Toporišič
 Filozofska fakulteta v Ljubljani